

MAKROIQTISODIY BEQARORLIKNING ZAMONAVIY HOLATI VA UNING MOLIYAVIY TIZIMGA TA'SIRI

Maxamadiyev Azizjon Aliqul O'g'li

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada ishida makroiqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy shaffoflikni ta'minlash hamda moliyaviy xatarlarni baholashning nazariy-uslubiy asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqot jarayonida global iqtisodiy o'zgarishlar, moliya bozorlaridagi tebranishlar va iqtisodiy beqarorlik sharoitida tashkilotlar hamda moliya institutlarida shaffoflik darajasini oshirishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, moliyaviy xatarlarni aniqlash, ularni baholash va boshqarishning zamonaviy usullari o'rganilib, makroiqtisodiy muhitda yuzaga keladigan xatarlarning moliyaviy barqarorlikka ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: makroiqtisodiy beqarorlik, moliyaviy shaffoflik, moliyaviy xatarlar, xatarlarni baholash, moliyaviy barqarorlik, investitsion muhit, moliyaviy boshqaruv, iqtisodiy xavfsizlik.

ABSTARCT. This work examines the theoretical and methodological foundations of ensuring financial transparency and assessing financial risks under conditions of macroeconomic instability. The study analyzes the importance of increasing transparency in financial institutions and organizations in the context of global economic changes, fluctuations in financial markets, and economic uncertainty. In addition, modern methods of identifying, assessing, and managing financial risks are explored, and the impact of macroeconomic risks on financial stability is analyzed.

Keywords: macroeconomic instability, financial transparency, financial risks, risk assessment, financial stability, investment climate, financial management, economic security.

Jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro moliya bozorlaridagi o'zgarishlar, geosiyosiy ziddiyatlar hamda iqtisodiy inqirozlarning davriy ravishda yuzaga kelishi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash masalasini dolzarb

vazifalardan biriga aylantirmoqda. Zamonaviy sharoitda makroiqtisodiy beqarorlik inflyatsiya darajasining oshishi, milliy valyuta kursining keskin tebranishlari, ishsizlikning ko'payishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishi kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Bunday jarayonlar nafaqat real sektor faoliyatiga, balki moliyaviy tizimning barqarorligi va samaradorligiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Moliyaviy tizim iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, moliyaviy resurslarning taqsimlanishi, investitsion faollikning rag'batlantirilishi hamda iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Shu sababli makroiqtisodiy beqarorlikning moliyaviy tizimga ta'sirini o'rganish va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda dunyo mamlakatlarida kuzatilayotgan inflyatsion bosim, global ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar, energetika bozorlaridagi o'zgarishlar hamda xalqaro moliya bozorlaridagi noaniqliklar moliyaviy institutlar faoliyatiga yangi xavf va tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu holat bank tizimi, kapital bozori va sug'urta sektorining barqaror rivojlanishini ta'minlash bo'yicha samarali choralarni ishlab chiqishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi makroiqtisodiy beqarorlikning zamonaviy holatini tahlil qilish, uning moliyaviy tizimga ta'sir etuvchi asosiy omillarini aniqlash hamda iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

2020–2025 yillar jahon iqtisodiyotida sezilarli makroiqtisodiy beqarorlik davri bo'ldi. Bu davrda pandemiya, geosiyosiy ziddiyatlar, energiya narxlarining o'zgarishi, inflyatsiya darajasining oshishi va foiz stavkalarining keskin ko'tarilishi global iqtisodiyotga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu omillar moliyaviy tizim barqarorligiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatib, banklar, moliya bozorlari va investitsiya faoliyatida xatarlarning oshishiga sabab bo'ldi.

2020 yilda COVID-19 pandemiyasi natijasida global iqtisodiy faoliyat keskin pasaydi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda jahon iqtisodiy o'sishi taxminan $-3,1\%$ atrofida pasaygan (*IMF, 2024*). Ko'plab davlatlarda ishlab

chiqarish hajmi qisqardi, xalqaro savdo hajmi kamaydi va ishsizlik darajasi oshdi. Natijada moliyaviy bozorlar ham beqaror holatga keldi.

2021 yilda iqtisodiyot tiklana boshladi. Pandemiya cheklovlarining yumshatilishi va davlatlarning keng ko'lamli fiskal hamda monetar rag'batlantirish siyosati natijasida global YaIM o'sishi taxminan 6% atrofida bo'ldi (*World Bank, 2022*). Bu pandemiyadan keyingi eng yuqori o'sish ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Biroq iqtisodiy tiklanish bilan birga inflyatsiya bosimi ham kuchaya boshladi.

2020–2025 yillardagi global makroiqtisodiy jarayonlar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy tizimning barqarorligini ta'minlash uchun moliyaviy shaffoflikni oshirish, xatarlarni chuqur tahlil qilish va samarali risk-boshqaruv tizimlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Bu esa banklar va boshqa moliyaviy institutlarning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

1-jadval

“2020–2025 yillarda global makroiqtisodiy beqarorlik ko'rsatkichlari dinamikasi”

Yil	Jahon YaIM o'sishi (%)	Global inflyatsiya (%)	Jahon qarzi (YaIMga nisbatan, %)	Yirik iqtisodiyotlarda o'rtacha foiz stavkasi (%)
2020	-3,1	3,2	258	0,5
2021	6	4,7	247	0,5
2022	3,4	8,7	238	2,5
2023	3	6,8	236	4,5
2024	3,3	5,9	235	5
2025	3,2	4,5	234	5

Manba: International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, October 2025; World Bank. World Development Indicators Database; International Monetary Fund. Global Debt Monitor, 2025 ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Ushbu jadval 2020–2025 yillar davomida global iqtisodiyotda kuzatilgan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgarishini aks ettiradi. Jadvalda jahon yalpi ichki

mahsuloti (YaIM) o‘shish sur‘ati, global inflyatsiya darajasi, jahon qarzining YaIMga nisbati hamda yirik iqtisodiyotlar bo‘yicha o‘rtacha foiz stavkalari keltirilgan. 2020 yilda pandemiya ta‘siri natijasida jahon iqtisodiyoti –3% atrofida qisqargan, ammo 2021 yilda iqtisodiy tiklanish jarayoni boshlanib, global o‘shish 6% ga yaqin darajaga yetgan.

Keyingi yillarda inflyatsiyaning keskin oshishi va markaziy banklarning qat‘iy monetar siyosati global iqtisodiy o‘shish sur‘atining sekinlashishiga olib keldi. 2022–2023 yillarda inflyatsiya 8–9% gacha ko‘tarilib, foiz stavkalari ham sezilarli darajada oshdi. 2024–2025 yillarga kelib inflyatsiya pasayish tendensiyasini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, global iqtisodiy o‘shish 3% atrofida saqlanib qolmoqda. Ushbu jarayonlar makroiqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy tizim uchun risklarni baholash va moliyaviy shaffoflikni oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

2020–2025 yillarda global moliya tizimida shaffoflik masalasi yanada dolzarb bo‘lib qoldi. Pandemiya davrida ko‘plab banklar va moliyaviy institutlar kredit portfellaridagi risklar oshgani sababli moliyaviy hisobotlarda risklarni yanada batafsil yoritishga majbur bo‘ldi. Xalqaro amaliyotda moliyaviy shaffoflikni ta‘minlash uchun xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS, 2025) keng qo‘llanilmoqda. Ayniqsa, IFRS 9 standarti kredit risklarini baholashda muhim rol o‘ynaydi, chunki u kreditlar bo‘yicha kutilayotgan zararlarini (Expected Credit Loss – ECL) oldindan hisoblashni talab qiladi.

Mazkur tadqiqot makroiqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy shaffoflik va moliyaviy risklarni baholash masalalarini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, unda iqtisodiy jarayonlarning zamonaviy tendensiyalari hamda moliyaviy tizimning barqarorligini ta‘minlashga qaratilgan ilmiy yondashuvlar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida moliyaviy shaffoflikning iqtisodiy rivojlanish jarayonidagi ahamiyati, moliyaviy risklarning shakllanish omillari hamda ularni boshqarish mexanizmlari chuqur o‘rganildi. O‘tkazilgan ilmiy tahlillar natijasida moliyaviy shaffoflikni oshirish va moliyaviy risklarni samarali boshqarish iqtisodiy tizim barqarorligini ta‘minlashda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda makroiqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy shaffoflik va moliyaviy risklarni baholashning kompleks yondashuvi ishlab chiqildi. Ushbu yondashuv moliyaviy tizim faoliyatini tahlil qilishda turli iqtisodiy

ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini aniqlashga imkon beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, moliyaviy shaffoflik darajasining oshishi moliyaviy tizim barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyaviy axborotning ochiqligi investorlar ishonchini oshiradi hamda moliya bozorlarining samarali faoliyat yuritishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining **“Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi Qonuni**. 2016 yil 13 aprel, **O'RQ-404-son** // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – Toshkent, 2016.
2. O'zbekiston Respublikasining **“Auditorlik faoliyati to'g'risida”gi Qonuni**. 2021 yil 25 fevral, **O'RQ-677-son** // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – Toshkent, 2021.
3. Akhmedov B. The impact of corporate financial disclosure quality on banks' loan risk assessment: a case study of Uzbekistan // *European Scientific Journal*. 2025. Vol. 21. P. 70–82. DOI: 10.19044/esj.2025.v21n34p70.
4. Mamarasulov D. A. Improving investment property accounting in Uzbekistan: a focus on IFRS // *CyberLeninka*. 2024. № 6. P. 33–40.
5. Mamarasulov D. A. Improving investment property accounting in Uzbekistan: a focus on IFRS // *CyberLeninka*. 2024. № 6. P. 33–40.
6. Zhang C., Yang C., Liu C. Economic policy uncertainty and corporate risk-taking: Loss aversion or opportunity expectations // *Pacific-Basin Finance Journal*. 2021. Vol. 69. Art. 101640. DOI: 10.1016/j.pacfin.2021.101640.